अल्पभाग्यतरः कश्चित् पुमानस्तीति पाण्डव । अत्र ते वर्णयिष्यामि यदि शुश्रूषसेऽनघ ।
यस्त्वत्तो दुःखिततरो राजासीत् पृथिवीपते ॥ वैशम्पायन उवाच ॥ अथैनमब्रवीद्राजा ब्रवीतु भगवानिति । २०६५
इमामवस्थां संप्राप्तं श्रोतुमिच्छामि पार्थिव ॥ बृहदश्व उवाच ॥ शृणु राजन्नवहितः सह भ्रातृभिरच्युत ।
यस्त्वत्तो दुःखिततरो राजासीत् पृथिवीपते । निषधेषु महीपालो वीरसेन इतिश्रुतः ।
तस्य पुत्रोऽभवन्नाम्ना नलो धर्मार्थकोविदः । स निकृत्या जितो राजा पुष्करेणेति नः श्रुतं ।
वनवासं सुदुःखार्त्तो भार्य्यया न्यवसत्सह । न तस्य दासा न रथो न भ्राता न च बान्धवाः ।
वने निवसतो राजन् शिष्यन्ते स्म कदाचन । भवान् हि संवृतो वीरैर्भ्रातृभिर्देवसन्निभैः । २०७०
ब्रह्मकल्पैर्द्विजाग्र्यैश्च तस्मान्नार्हसि शोचितुं ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ विस्तरेणार्हमिच्छामि नलस्य सुमहात्मनः । चरितं वदतां श्रेष्ठ तन्ममाख्यातुमर्हसि ।

इति श्रीमहाभारते आरण्यपर्व्वणि नलोपाख्यानपर्व्वणि बृहदश्वयुधिष्ठिरसंवादे द्विपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५२ ॥

॥ बृहदश्व उवाच ॥ आसीद्राजा नलो नाम वीरसेनसुतो बली । उपपन्नो गुणैरिष्टैरूपवानश्वकोविदः ।
अतिष्ठन्मनुजेन्द्राणां मूर्द्ध्नि देवपतिर्यथा । उपर्य्युपरि सर्व्वेषामादित्य इव तेजसा ।
ब्रह्मण्यो वेदवित् शूरो निषधेषु महीपतिः । अक्षप्रियः सत्यवादी महानक्षौहिणीपतिः ।
ईप्सितो नरनारीणामुदारः संयतेन्द्रियः । रक्षिता धन्विनां श्रेष्ठः साक्षादिव मनुःस्वयं । २०७५
तथैवासीद्विदर्भेषु भीमो भीमपराक्रमः । शूरः सर्व्वगुणैर्युक्तः प्रजाकामः स चाप्रजः ।
स प्रजार्थे परं यत्नमकरोत् सुसमाहितः । तमभ्यगच्छद्ब्रह्मर्षिर्दमनो नाम भारत ।
तं स भीमः प्रजाकामस्तोषयामास धर्म्मवित् । महिष्या सह राजेन्द्र सत्कारेण सुवर्चसं ।
तस्मै प्रसन्नो दमनः सभार्य्याय वरं ददौ । कन्यारत्नं कुमारांश्च त्रीनुदारान् महायशाः ।
दमयन्तीं दमं दान्तं दमनञ्च सुवर्चसं । उपपन्नान् गुणैः सर्व्वैर्भीमान् भीमपराक्रमान् । २०८०
दमयन्ती तु रूपेण तेजसा यशसा श्रिया । सौभाग्येषु च लोकेषु यशः प्राप सुमध्यमा ।
अथ तां वयसि प्राप्ते दासीनां समलङ्कृतं । शतं शतं सखीनाञ्च पर्य्युपासच्छचीमिव ।
तत्र स्म राजते भैमी सर्व्वाभरणभूषिता । सखीमध्येऽनवद्याङ्गी विद्युत्सौदामनी यथा ।
अतीव रूपसम्पन्ना श्रीरिवायतलोचना । न देवेषु न यक्षेषु तादृग्रूपवती क्वचित् ।
मानुषेष्वपि चान्येषु दृष्टरूपाऽथ वा श्रुता । चित्तप्रसादनी बाला देवानामपि सुन्दरी २०८५
नलश्च नरशार्दूलो लोकेष्वप्रतिमो भुवि । कन्दर्प इव रूपेण मूर्त्तिमानभवत् स्वयं ।
तस्याः समीपे तु नलं प्रशशंसुः कुतूहलात् । नैषधस्य समीपे तु दमयन्तीं पुनः पुनः ।
तयोरदृष्टः कामोऽभूत् शृण्वतोः सततं गुणान् । अन्योऽन्यं प्रति कौन्तेय स व्यवर्द्धत हृच्छयः ।
अशक्नुवन्नलः कामं तदा धारयितुं हृदा । अन्तःपुरसमीपस्थे वन आस्ते रहोगतः ।
स ददर्श ततो हंसान् जातरूपपरिष्कृतान् । वने विचरतां तेषामेकं जग्राह पक्षिणं । २०९०
ततोऽन्तरीक्षगो वाचं व्याजहार नलं तदा । हन्तव्योऽस्मि न ते राजन् करिष्यामि तव प्रियं ।